

SIVILOMBUDSMANNEN

BESØKSRAPPORT

Jong ungdomshjem

25.–26. september 2019

Forebygging av tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff ved frihetsberøvelse

SIVILOMBUDSMANNEN

Jong ungdomshjem
Emma Hjorts vei 60
1336 SANDVIKA

Vår referanse
2019/3675

Deres referanse

Vår saksbehandler
Silje Sønsterudbråten

Dato
27.05.2020

Oversendelse av rapport etter besøk til Jong ungdomshjem, 25.–26.september 2019

Det vises til Sivilombudsmannens forebyggingsenhet besøk til Jong ungdomshjem 25.–26. september 2019.

Vedlagt følger rapporten fra besøket. Vi ber om at den blir gjort tilgjengelig for ansatte, barn og unge, og andre som ønsker å lese den.

Vi ber om å bli orientert om oppfølgingen av rapportens anbefalinger **innen 8. september 2020**.

Institusjonene bes utforme sitt svar slik at det kan offentliggjøres. Dersom svaret inneholder opplysninger som ikke kan gjøres offentlig, bes det om at det opplyses om dette og sendes en sladdet versjon som kan offentliggjøres. Det bes om at hjemmel for å unnta opplysningene oppgis. Med mindre annet blir opplyst, vil det bli lagt til grunn at svaret kan offentliggjøres i sin helhet.

For ombudsmannen

Kirsten Sandberg
setteombudsmann

Helga Fastrup Ervik
avdelingssjef

Dette brevet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevet underskrift.

Kopi:

Barne- og familiedepartementet
Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
Bufetat region øst

SIVILOMBUDSMANNEN

BESØKSRAPPORT

Jong ungdomshjem

25.–26. september 2019

Innholdsfortegnelse

I. Tortur og umenneskelig behandling	3
II. Om Sivilombudsmannens forebyggingsmandat.....	4
III. Sammendrag	5
IV. Anbefalinger	7
1 Barns rettigheter når de er fratatt friheten.....	8
2 Gjennomføring av besøket	10
3 Om Jong ungdomshjem.....	11
3.1 Målgruppe.....	11
3.2 Organisering og ledelse.....	11
4 Fysiske forhold	12
4.1 Menneskerettslige standarder.....	12
4.2 Generelt om fysiske forhold	12
4.3 Avlåste fellesområder	13
5 Behandlingen på Jong ungdomshjem.....	14
5.1 Menneskerettslige grenser for behandling	14
5.2 Læringsbasert rusbehandling (LBR)	14
5.3 Gjennomføringen av LBR	15
5.4 Husordensregler («trivselsregler»)	16
6 Bruk av tvang og begrensninger	17
6.1 Menneskerettslige standarder og nasjonalt lovverk	17
6.2 Dokumentasjon av tvang	18
6.2.1 Beskrivelser av tvangsbruk.....	18
6.2.2 Beskrivelser av gjennomgang av tvangsbruk	19
6.3 Bruk av fysisk makt og tvang i akutte faresituasjoner	20
6.4 Begrensninger i bevegelsesfriheten.....	21
6.5 Kroppsvisitasjon	22
6.6 Ransaking	23
6.7 Begrensninger i elektronisk kommunikasjon.....	24
6.7.1 Innlevering av mobiltelefon på natt.....	24
6.7.2 Begrensninger i nettilgang	25
6.8 Begrensninger i retten til privatliv	26
6.8.1 Samvær med andre	26
6.8.2 Filming på institusjon	27
7 Plikten til å forebygge bruk av tvang	29
8 Retten til helse	31
9 Rett til å bli hørt og til å delta.....	32

I. Tortur og umenneskelig behandling

Forbudet mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff er slått fast i en rekke internasjonale konvensjoner som er bindende for Norge.

Sentralt står FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff (torturkonvensjonen), som ble vedtatt i 1984. Det samme forbudet er også nedfelt iblant annet FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (artikkel 7), FNs barnekonvensjon (artikkel 37), FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (artikkel 15) og Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (artikkel 3). Norge har sluttet seg til alle disse konvensjonene.

Mennesker som er fratatt friheten, er sårbare for brudd på forbudet mot tortur og umenneskelig behandling. Dette er bakgrunnen for at en tilleggsprotokoll til FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff ble vedtatt av FN i 2002. Protokollen etablerer en overvåkningsordning som skal forebygge slik behandling eller straff. Norge sluttet seg til tilleggsprotokollen i 2013.

II. Om Sivilombudsmannens forebyggingsmandat

Norge sluttet seg til tilleggsprotokollen til FNs torturkonvensjon i 2013. Tilleggsprotokollen pålegger statene å ha et organ som skal forebygge at personer som er fratatt friheten, utsettes for tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. Sivilombudsmannen fikk denne oppgaven,¹ og det er opprettet en egen forebyggingsenhet ved vårt kontor for å utføre denne.

Sivilombudsmannen har adgang til alle steder for frihetsberøvelse og tilgang til alle nødvendige opplysninger av betydning for hvordan frihetsberøvelsen gjennomføres. Enheten besøker regelmessig steder der mennesker er fratatt friheten, for eksempel fengsler, politiarrester, psykisk helseverninstitusjoner og barnevernsinstitusjoner. Besøkene kan skje med eller uten forhåndsvarsel.

Risiko for tortur eller umenneskelig behandling påvirkes av faktorer som rettslige og institusjonelle rammer, fysiske forhold, opplæring, ressurser, ledelse og institusjonskultur.² Effektivt forebyggingsarbeid krever derfor en bred tilnærming, som ikke utelukkende fokuserer på om situasjonen er i overensstemmelse med norsk lov.

Ombudsmannens vurderinger av forhold som utgjør risiko for tortur og umenneskelig behandling, skjer på bakgrunn av et bredt kildegrunnlag. Under besøkene undersøker forebyggingsenheten forholdene på stedet gjennom observasjoner, samtaler og gjennomgang av dokumentasjon. Private samtaler med de som er fratatt friheten, er en særlig viktig informasjonskilde, fordi de har førstehåndskunnskap om forholdene. De befinner seg i en utsatt situasjon og har et særlig krav på beskyttelse i forbindelse med samtalen. Det gjennomføres også samtaler med ansatte, ledelse og andre relevante parter. Videre innhentes dokumentasjon for å belyse forholdene på stedet, blant annet lokale retningslinjer, tvangsvedtak, logger og helsedokumentasjon.

Etter hvert besøk utarbeides det en rapport med funn og anbefalinger om hvordan stedet kan forebygge tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

Besøksrapportene publiseres på Sivilombudsmannens nettside, og stedene gis en frist for å orientere ombudsmannen om sin oppfølging av anbefalingene. Disse brevene publiseres også.

I arbeidet med å ivareta forebyggingsmandatet har Sivilombudsmannen også utstrakt dialog med nasjonale myndigheter, forvaltningens tilsynsorganer, sivilt samfunn og internasjonale menneskerettighetsorganer.

---

¹ Sivilombudsmannsloven § 3 a.

² Se FNs underkomité for forebygging av tortur (SPT), The approach of the Subcommittee on Prevention of Torture to the concept of prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment under the Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 30. December 2010 CAT/OP/12/6.

III. Sammendrag

Sivilombudsmannens forebyggingsenhet gjennomførte 25.–26. september 2019 et uvarslet besøk til Jong ungdomshjem. Jong ungdomshjem er en statlig barnevernsinstitusjon som kan ta imot inntil fem ungdommer mellom 13 og 18 år som har et alvorlig rusproblem. Gjennomsnittlig behandlingstid ved institusjonen er inntil tolv måneder, inkludert trening hjemme eller på hybel.

Jong ungdomshjem fremstod som hyggelig og innredet med omtanke for dem som skulle være der. Ansatte ved institusjonen fremstod som trygge og dedikerte voksne som viste tydelig omsorg.

Jong ungdomshjem har siden 2010 vært én av to barnevernsinstitusjoner som har implementert metoden Læringsbasert rusbehandling (LBR). Metoden er en ny behandlingsform for ungdom med rusproblematikk i barnevernsinstitusjoner. Behandlingen i seg selv er kunnskapsbasert, men ikke tidligere prøvd ut i barnevernsinstitusjoner eller institusjoner der noen er plassert på tvang.

Institusjonens tydelige metodiske profil så ut til å ha sikret en enhetlig praksis med systematisert og god opplæring av ansatte.

Samtidig ga trivselsregler, uskrevne regler, rutiner og praksis samlet en risiko for at ungdom kunne bli utsatt for rutinemessige begrensinger uten individuelle begrunnelser. Behandlingsmetoden syntes å bidra til begrensningene ved å bygge på et behov for å bruke lettelser i begrensninger som del av et belønningsregime.

Ledelsen la til grunn at ungdom plassert på institusjonen som hovedregel kunne bevege seg fritt og forlate institusjonen på egenhånd om de ønsket. Samtaler under besøket med ansatte og ungdom samsvarte ikke fullt med dette. Det ble beskrevet at ungdommer, spesielt de som var i behandlingens første nivå, ikke kunne møte noen alene, gå på butikken eller gå en tur alene. De skulle også kjøres til skole, legetimer og andre aktiviteter. En slik praksis, som ut fra beskrivelsene syntes å være en form for voksenfølge, var ikke dokumentert i vedtak som er kravet for slike inngripende tiltak. Det kom også opp et konkret eksempel på voksenfølge som ikke var vedtaksført.

Denne klarheten om ungdommenes mulighet til å forlate institusjonen medførte en risiko for at ungdommenes bevegelsesfrihet ble begrenset uten at dette bygget på individuelle og konkrete vurderinger.

Dette ble forsterket ved at institusjonsplanen la til grunn at tid alene eller «egentid» var noe som skulle vurderes ut fra modenhet og nivå i behandlingen, og at «privatliv» og «tid alene» var eksempler på belønning ungdom kunne velge dersom de hadde avlagt en negativ rus-test. Ombudsmannen peker på at det er problematisk med en ordning som legger opp til at beboere må fortjene en rettighet (gjennom avlegging av positive urinprøver).

Tilgang til internett var også brukt som en belønning for rene urinprøver. At ungdommene hadde tilgang til internett gjennom egne abonnement, oftest finansiert av familie eller lokal barnevernstjenestene, innebar en risiko for at ordningen var mer begrensende for noen beboere enn andre.

Det kom også frem under besøket at samtlige ungdommer måtte levere inn sin mobil på natt. Dette var nedfelt i institusjonens «trivselsregler» som på besøkstidspunktet var beskrevet som

«ufravikelige» og var ikke begrunnet individuelt. Dette er etter ombudsmannens vurdering ikke i tråd med barnevernslovgivningen.

En av institusjonens øvrige trivselsregler var at ingen ungdom som bodde på institusjonen fikk være alene sammen. Regelen om samvær mellom beboere var utformet som et generelt forbud og bygget ikke på individuelle og konkrete vurderinger. Ombudsmannen peker i rapporten på at denne regelen var problematisk og at den kan være i strid med både barnevernslovgivningen og retten til privatliv.

Ombudsmannens inntrykk var at institusjonen arbeidet systematisk med å forebygge bruk av tvang. Ansatte syntes å jobbe aktivt og forebyggende for å dempe konflikter. I perioden vi så på hadde institusjonen få tilfeller der tilspissede situasjoner eskalerte. Det var også nedfelt en rekke rutiner for hvordan forebyggingsarbeidet skulle foregå og ombudsmannens inntrykk var at disse ble etterfulgt. Ombudsmannen understreker likevel at når tvangstiltak og begrensninger brukes rutinemessig for alle ungdommer, forsvinner muligheten for individuell vurdering, rettsikkerheten svekkes og muligheten til å forebygge og medvirke blir borte.

Det var få vedtak om bruk av fysisk tvang i akutte faresituasjoner i perioden ombudsmannen undersøkte. I en av situasjonene som ble beskrevet i protokoll vurderer ombudsmannen det slik at vilkårene for tvangsbruk ikke var oppfylt.

Under besøket kom det fram informasjon fra flere kilder om en situasjon der en ansatt hadde grepet fysisk inn overfor en ungdom. Denne situasjonen ble verken funnet igjen i tvangsprotokoll eller i døgnrapportene for tiltak som faller inn under rettighetsforskriften § 13. Informasjonen tilsier at det er en risiko for at bruk av fysisk makt ikke alltid blir dokumentert slik regelverket krever.

Gjennomgang av dokumentasjon avdekket også en situasjon der institusjonen hadde krevd at en ungdom slettet en video fra sin mobiltelefon. Videoen dokumenterte en situasjon der ansatte hadde grepet inn med fysisk tvang. Ansatte krevde videre å være tilstede når ungdommen skulle vise filmen til sine foreldre. Ombudsmannen understreker i rapporten at krav om å slette innhold på en ungdoms mobil er et inngrep som vil kunne komme i konflikt med retten til privatliv etter Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) artikkel 8. Både et krav om sletting og at ansatte skal være tilstede når ungdommen viser dokumentasjonen til sine foresatte, vil kunne hindre dokumentasjon av andre krenkelser, herunder krenkelser av forbudet mot tortur og umenneskelig behandling etter EMK artikkel 3.

IV. Anbefalinger

Dokumentasjon av tvang

- Institusjonen må sikre at protokoller inneholder konkret og detaljert informasjon om begrunnelsen for tvangsbruken, informasjon om forsøk på bruk av lempeligere midler, på hvilken måte tvangsbruk er gjennomgått med ungdommen i etterkant av en hendelse samt hvilke tiltak som er satt inn for å forebygge lignende tvangsbruk.

Bruk av fysisk tvang

- Institusjonen bør sikre at all bruk av fysisk makt er i overensstemmelse med barns rettigheter og barnevernloven med forskrift.
- Alle former for mindre inngripende tvangsbruk bør dokumenteres og begrunnes skriftlig.

Begrensninger i bevegelsesfriheten

- Institusjonen bør sikre ungdommenes rett til å fritt bevege seg innenfor og utenfor institusjonen. Begrensninger i denne rettigheten skal bygge på individuelle, konkrete vurderinger.
- Institusjonen bør sikre at det alltid er tydelig hvilke rettigheter ungdommene har og individuelle og konkrete begrunnelsene for eventuelle begrensninger.

Ransaking

- Institusjonen bør sikre at ungdommens eiendeler aldri ransakes uten at det er foreligger en konkret og individuell begrunnelse.

Elektronisk kommunikasjon

- Institusjonen bør sikre at det ikke gjøres rutinemessige inngrep i ungdommenes rett til å bruke elektroniske kommunikasjonsmidler.
- Institusjonen bør sikre rutiner som ivaretar ungdommenes rett til å bruke elektroniske kommunikasjonsmidler på en slik måte at den ikke er mer begrensende for noen beboere enn for andre, med mindre det er individuelle grunner til dette.

Retten til privatliv

- Institusjonen bør sikre at ungdommenes rett til samvær med andre ungdommer ikke begrenses rutinemessig.
- Institusjonen bør sikre at samtlige ansatte får tilstrekkelig veiledning og opplæring om grensene for å føre kontroll med beboernes privatliv og elektroniske korrespondanse.

Forebygging av tvang

- Institusjonen må sikre at all bruk av tvang ved institusjonen er i overensstemmelse med barns rettigheter og barnevernloven med forskrift.
- Ungdom som har blitt utsatt for tvang skal alltid bli hørt i evalueringen av tvangsutøvelsen.
- Institusjonen bør iverksette et systematisk arbeid for å forebygge all bruk av tvang, herunder avvikle rutinemessig tvang som følger av husordensregler og praksis.

Retten til helse og behandling

- Institusjonen bør oppdatere sine medisinhåndteringsrutiner og sikre at det lages rutiner for ansvarlig håndtering av medisiner som tilhører ungdom som har flyttet fra institusjonen.

1 Barns rettigheter når de er fratatt friheten

Frihetsberøvelse er et alvorlig inngrep og krever i henhold til Den europeiske menneskerettighetskonvensjonens artikkel 5 og FNs barnekonvensjon art. 37 b hjemmel i nasjonal lov. Barnekonvensjonen tillater frihetsberøvelse av barn bare som en siste utvei, og plassering i barnevernsinstitusjoner uten samtykke regnes både etter internasjonal og norsk rett som frihetsberøvelse.³

FNs Spesialrapportør mot tortur understreker i sin rapport fra 2015 at barn og unge som er frihetsberøvet, er spesielt sårbare når det gjelder menneskerettighetsbrudd, og at de derfor har krav på sterkere beskyttelse enn voksne.⁴ Dette er også årsaken til at FNs barnekonvensjon slår fast følgende:

«Ethvert barn som er berøvet friheten, skal behandles med menneskelighet og med respekt for menneskets iboende verdighet og på en måte som tar hensyn til barnets behov i forhold til dets alder.»⁵

Barn er i tillegg beskyttet av de generelle konvensjonsforpliktelsene Norge er bundet av, inkludert beskyttelse mot å bli utsatt for tortur eller annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff i henhold til FNs torturkonvensjon. Barnekonvensjonens artikkel 37 slår også fast at statene skal sikre at ingen barn utsettes for tortur eller umenneskelig behandling.⁶

Flere internasjonale organer, deriblant FNs menneskerettighetskomité og Den europeiske menneskerettighetsdomstolen, har påpekt behovet for at alle stater beskytter barns personlige frihet og rettigheter spesielt.⁷ FN har også utviklet egne retningslinjer for alternativ omsorg for barn⁸ og egne regler for beskyttelse av mindreårige som er fratatt friheten (Havanareglene).⁹ FNs globale studie om frihetsberøvelse av mindreårige identifiserer «best practice» og kommer med en rekke anbefalinger til medlemsstatene.¹⁰

Når det gjelder barnevernssektoren, sier artikkel 20 i barnekonvensjonen at barn og unge som er under offentlig omsorg, har rett til særlig beskyttelse og bistand fra staten.

---

³ Se NOU 2016:16 Ny barnevernslov. Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse, side 167.

⁴ Juan Mendez (2015): A/HRC/28/68.

⁵ FNs barnekonvensjon, artikkel 37 c.

⁶ FNs barnekonvensjon, artikkel 37 a.

⁷ FNs menneskerettighetskomité, generell kommentar nr. 17, avsnitt 1 og nr. 35, avsnitt 62. Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD), *Z and Others v. United Kingdom*, avsnitt 74-75.

⁸ FNs retningslinjer for alternativ omsorg for barn A/RES/64/142

⁹ FNs regler for beskyttelse av mindreårige som er fratatt friheten (Havanareglene). Havanareglene inneholder regler om blant annet innkomst, fysiske forhold, aktivitetstilbud, personell, helsetilbudet, kontakt med omverdenen, bruk av tvang og klagemuligheter.

¹⁰ UN General Assembly 11 July 2019. Global Study on Children Deprived of liberty. Note by the Secretary-General A/74/136. Se hele rapporten her: <https://childrendeprivedofliberty.info/read-the-global-study-on-children-deprived-of-liberty/>.

Barnevernloven regulerer barns særlige rettigheter i barnevernet.¹¹ Lovens formål er å sikre barn god omsorg og trygge oppvekstvilkår. Barnevernloven gjelder for alle under 18 år, i noen tilfeller opp til 23 år. Prinsippet om barnets beste er tatt direkte inn i barnevernloven og skal være førende for alt barnevernet gjør. Prinsippet om barnets rett til å bli hørt er også tatt inn i loven og skal gjennomføres i alle barnevernets avgjørelser, også på institusjoner.¹²

Adgang til å plassere barn og ungdom på institusjon uten eget samtykke følger av barnevernloven § 4-24. Lovens krav er at barnet må ha vist «alvorlige atferdsvansker» ved alvorlig eller gjentatt kriminalitet, ved vedvarende misbruk av rusmidler eller på annen måte. I tilfeller der dette kravet er oppfylt, kan det fattes tvangsvedtak etter § 4-24 § 4-25 annet ledd gir adgang til midlertidig vedtak om plassering uten eget samtykke.

Dersom et barn med alvorlige atferdsvansker har fylt 15 år og samtykker, kan det plasseres i institusjon etter barnevernloven § 4-26. Er barnet ikke fylt 15 år, må også de som har foreldreansvaret samtykke dersom en plassering skal kunne skje etter § 4-26. Selv om barnet er på institusjonen frivillig, kan barnet holdes tilbake i institusjonen i opptil tre uker etter at barnet uttrykkelig har trukket tilbake sitt samtykke, forutsatt at dette er satt som vilkår.

Disse paragrafene omtales ofte som «atferdsparagrafer». Barn kan også plasseres på institusjon av andre grunner, som når omsorgssituasjonen gjør at barnet ikke kan bo hjemme. Det er imidlertid særlige regler knyttet til ungdom som er tvangsplassert på grunn av atferdsproblemer (§§ 4-24, 4-25 og 4-26) som blant annet gir institusjonen anledning til å utøve mer kontroll av ungdommene under gitte omstendigheter (se kapittel 6 *Bruk av tvang og begrensninger*).

Når barn plasseres på en institusjon, legger dette begrensninger på barnets personlige frihet og selvbestemmelsesrett, og det åpner for muligheten til å ilegge restriksjoner i bevegelsesfrihet og inngrep i deres personlige integritet. Dette er friheter og rettigheter som er beskyttet av menneskerettighetene og som bare kan begrenses dersom inngrepet er nødvendig, proporsjonalt og regulert gjennom lov eller forskrift.

Barnevernloven er presisert gjennom forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon (rettighetsforskriften). Forskriften regulerer blant annet institusjonenes adgang til å benytte ulike former for tvang og integritetskrenkende tiltak, og gir rettsikkerhetsgarantier gjennom regler om saksbehandling og klageadgang.

---

¹¹ Ny barnevernslov er under utarbeidelse, NOU 2016:16 Ny barnevernslov. Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse. I kapittel 4 drøftes barnevern og menneskerettighetene.

¹² Barnevernloven §§ 4-1, 6-3.

2 Gjennomføring av besøket

Sivilombudsmannens forebyggingsenhet besøkte Jong ungdomshjem 25.–26. september 2019. Besøket var uvarslet. Verken ledelse eller ungdommene var informert om at Sivilombudsmannens forebyggingsenhet ville gjennomføre et besøk til institusjonen.

På besøkstidspunktet var fire ungdommer plassert på Jong ungdomshjem. To av ungdommene hadde institusjonen som sin faste bopel, mens to av ungdommene var kommet lengre i behandlingsforløpet og bodde utenfor selve institusjonsbygget. En av ungdommene bodde i institusjonens treningshybel som ble brukt for å trene på å bo utenfor institusjon. Denne lå i underetasjen på en enebolig i et villastrøk noen kilometer fra institusjonen. I tillegg hadde en av ungdommene nylig flyttet til egen leilighet som lå langt unna institusjonen. Forebyggingsenheten besøkte kun selve institusjonsbygget.

Alle ungdommene som bodde i nærheten av institusjonen ble tilbudt samtale. Det ble også gjennomført intervjuer med miljøpersonell og ledelse.

Følgende personer deltok under besøket:

- Helga Fastrup Ervik (avdelingssjef, jurist)
- Silje Sønsterudbråten (seniorrådgiver, samfunnsviter)
- Mette Jansen Wannerstedt (seniorrådgiver, sosiolog)
- Jannicke Godø (seniorrådgiver, psykolog)
- Pia Kristin Lande (seniorrådgiver, jurist)

3 Om Jong ungdomshjem

3.1 Målgruppe

Jong ungdomshjem er en statlig barnevernsinstitusjon som kan ta imot opp til fem ungdommer mellom 13 og 18 år som har et alvorlig rusproblem (plassert etter § 4-24 og § 4-26). Målgruppen er ungdom med alvorlige atferdsvansker, hvor vedvarende misbruk av rusmidler blir betegnet som en hovedutfordring eller sentral risikofaktor. I en gradering av rusavhengighet fra 1 til 5 beskriver institusjonen sin målgruppe som ungdom med grad 4 (misbruk) og 5 (avhengighet).¹³ Institusjonen beskriver seg selv som en spesialisert rusbehandlingsinstitusjon. Behandlingen er bygget opp rundt en metode kalt læringsbasert rusbehandling (LBR), et rusmestringsprogram Bufdir har valgt å satse på siden 2010 (se kapittel 5 *Behandlingen på Jong ungdomshjem*).

Gjennomsnittlig behandlingstid ved Jong ungdomshjem var på inntil 12 måneder. Den første perioden bodde ungdommene på institusjonen etterfulgt av en oppfølgingsperiode etter utflytting da ungdommene i hovedsak bodde i de omgivelsene de skulle flytte til etter behandlingsopphold. Dette var i de fleste tilfeller hjemme hos egen familie eller i egen hybel. Ungdommene beholdt imidlertid plassen på institusjonen med åpning for at de kan flytte tilbake ved behov (se kapittel 5 *Behandlingen på Jong ungdomshjem*).

3.2 Organisering og ledelse

FNs retningslinjer for alternativ omsorg for barn, understreker viktigheten av at ansatte omsorgsgivere er egnet og har kompetanse.¹⁴ Dette fremgår også i de kravene som settes for forsvarlig drift av en barneverninstitusjon.¹⁵

Jong ungdomshjem hadde få måneder før besøket lagt om fra langturnus, der ansatte gikk medlevertturnus med to og tre dager på vakt etterfulgt av syv dager fri, til tredelt turnus der ansatte jobber dag-, kvelds- og nattevakter. Ledelsen oppga at medlevertturnus utfordret kontinuiteten i behandlingen. Miljøterapeutene var borte fra behandlingen i en uke mellom hver vakt. Ordningen var også sårbar for sykefravær og gjorde opplæring og veiledning vanskeligere. På besøkstidspunktet hadde institusjonen en tredelt turnus med en våken og en hvilende nattevakt. Ifølge informasjon tilgjengelig for oss, oppfylte institusjonen kravene om andel ansatte med relevant fagbakgrunn i turnus.

Ansatte ved institusjonen fremstod som trygge og dedikerte voksne som viste tydelig omsorg. I våre intervjuer med ansatte og ledelse ble ungdom omtalt med respekt og verdighet.

Ledelsen hadde kontorplass på institusjonen og var tilstede daglig. Ledelsen fremstod nærværende og tilgjengelig for de ansatte.

¹³ Bufetat (2019) Håndbok i Læringsbasert rusbehandling (LBR). Behandling av rusmisbruk hos ungdom på barnevernsinstitusjon. S. 2.

¹⁴ De forente nasjoner, Generalforsamlingen (2010). A/RES/64/142. Retningslinjer for alternativ omsorg for barn, artikkelnummer 71, 115, 116 og 117.

¹⁵ Forskrift om krav til kvalitet og internkontroll i barneverninstitusjoner, § 5.

4 Fysiske forhold

4.1 Menneskerettslige standarder

God utforming av de fysiske omgivelsene på en institusjon er et viktig forebyggende tiltak. Den europeiske torturforebyggingskomiteen (CPT) har blant annet understreket viktigheten av en positiv og personlig atmosfære på steder der mindreårige er fratatt friheten. Komiteen har påpekt at boforhold for ungdom som er fratatt friheten ikke bare må være av tilstrekkelig størrelse med god belysning og god ventilasjon, det bør også være velinnredet og visuelt stimulerende, og ungdom skal tillates å ha et rimelig antall personlige eiendeler.¹⁶ En barnevernsinstitusjon bør som et minimum leve opp til denne standarden.

4.2 Generelt om fysiske forhold

Jong ungdomshjem holdt til i en bygning på 620 m² oppført på begynnelsen av 1960-tallet og var pusset opp i senere tid. Bygningen hadde to etasjer. I hovedetasjen befant ungdommenes rom, fellesstue, kjøkken og ansattes kontorer seg. Døren inn til institusjonen var låst fra utsiden, men kunne åpnes med vrider fra innsiden. Underetasjen hadde også en egen inngangsdør som var avlåst.

Institusjonsbygget var sentrert rundt et fellesområde som bestod av en stue med et stort spisebord, et stueområde med to sofaer og et bord, samt en tv-krok med sofa og sakkosekk og TV. Området var lyst og hadde store vindusflater med naturlig lysinnfall, stor takhøyde, friske planter og bilder, kart og oppslag på veggene. Kjøkkenet lå i tilknytning til fellesområdene. Området var hyggelig innredet med en positiv og personlig atmosfære.

Ungdommenes soverom var plassert i en korridor i samme etasje som fellesområdene. Under vår befarig var det kun ett ungdomsrom som var ubebodd. Dette soverommet var innredet med en seng, nattbord, en kommode, pult og en vask. Av respekt for ungdommenes privatliv befarte vi ikke bebodde rom. Ledelsen ved Jong ungdomshjem oppga at ungdommene selv fikk bidra i innredning av egne rom. I samme korridor var det også tre bad som ungdommene delte, samt soverom for sovende nattevakt.

I underetasjen var ungdommenes vaskerom, rom for kroppsvisitasjon og urinprøve. Rommet brukt til kroppsvisitasjon og urinprøver var hvitt og nøytralt uten vinduer, med en 120 cm bred rammemadrass og ellers tomt. Badet i tilknytning til rommet var i god standard og hadde toalett, vask og dusj. Under besøket fikk vi oppgitt at rommet var innredet med en seng fordi institusjonen i forbindelse med turnusomlegging (se kapittel 3.2 *Organisering og ledelse*) hadde gjort om et soverom til et kontor og derfor hadde en nyinnkjøpt seng de måtte plassere et sted.

Ledelsen oppga at rommet ikke ble benyttet til å skjerme eller isolere ungdommene. Det ble vist til at rommet bevisst var utformet uten vinduer for at det ikke skulle være godkjent for lengre opphold. Ungdom som var synlig ruset ble tatt opp til sitt eget rom etter urinprøvetaking. Det kom frem at det hadde forekommet at ungdom som kom ruset til institusjonen la seg til å sove, og ansatte lot da ungdommene få lov å hvile her i kortere perioder. Det ble understreket at dette kun dreide seg om

---

¹⁶ "In addition to being of an adequate size, well-lit and ventilated, juveniles' sleeping and living areas should be properly furnished, well-decorated and offer appropriate visual stimuli. Unless there are compelling security reasons to the contrary, juveniles should be allowed to keep a reasonable quantity of personal items." Extract from the 24th General Report of the CPT, 2015, CPT/Inf. (2015)1-part, avsnitt 104.

situasjoner der ungdommen selv la seg ned for å sove ut rus og selv ikke ønsket å flytte seg til eget rom.

Bufetat har i rapport fra sitt årlige tilsyn med institusjonen konkludert med at «Lokalene for urinprøvetaking og *eventuelt behov for skjerming fra beboergruppa* ved rusinntak hos ungdom er egnede» (kursiv lagt til her).¹⁷ Ombudsmannen understreker at rommet ikke er egnet for opphold utover urinprøvetaking og forutsetter at det aldri vil bli brukt til å isolere ungdom fra beboergruppa.

Underetasjen inneholdt også et multimediarom, aktivitetsrom og ulike lagerrom, i tillegg til ekstra kontorer for ansatte. Aktivitetsrommet var innredet med biljardbord som kunne gjøres om til bordtennisbord, playstationutstyr, prosjektor, en lenestol og sakkosekk. Rommet hadde store vinduer mot hageområder.

Institusjonens uteområde var en terrasse med sittekrakker, bålpanne og hage med gressplen. Uteområdet lå skjermet til og nederst på området var det satt opp en ballbinge. På andre siden av bygget ved inngangspartiet var det satt opp et basketstativ.

Oppsummert fremstod Jong ungdomshjem hyggelig og var innredet med tydelig omtanke for de som skulle være der. Alle områdene var imidlertid ikke tilgjengelig for ungdommene.

4.3 Avlåste fellesområder

Kjøkkenet og underetasje var avlåst. For å få tilgang til disse områdene måtte ungdom spørre en ansatt om lov. Kjøkkenet ble også noen ganger brukt av ansatte og ungdommer sammen for å lage mat. Ledelsen forklarte låste dører med sikkerhetshensyn, ønske om felles måltider og at enkelte ungdom kunne ha ulike former for spiseforstyrrelser og/eller dårlig kosthold.

Retningslinjene til rettighetsforskriften slår fast at institusjonen er beboernes hjem i den perioden de bor der.¹⁸ Det er i utgangspunktet et mål at de skal ha en tilværelse som mest mulig likner situasjonen til barn og ungdom som ikke bor på institusjon. De fleste ungdommer bor på Jong ungdomshjem over flere måneder (se kapittel 3.1 *Målgruppe*) For enkelte er institusjonen den eneste aktuelle omsorgsbasen de har i denne perioden. Det er viktig at ungdommene som er på Jong ungdomshjem kan oppleve å være i en mest mulig normal omsorgsbase. Det er også viktig at institusjonen tar hensyn til barns alder, modenhet og behov og så langt som mulig finner andre løsninger enn absolutte fellesregler.

Det er vanskelig å se hvordan avlåste dører til sentrale fellesområder som kjøkkenet bidrar til en slik opplevelse. I lys av at flere ungdommer skal flytte rett til egen hybel etter institusjonsoppholdet, stiller Sivilombudsmannen også spørsmål ved om denne praksisen bidrar til å gi ungdommene viktig læring og opplevelse av tillit og normalitet.

¹⁷ Bufetat (2018) *Rapport fra årlig oppfølging 2018 av statlig barnevernsinstitusjon - Jong ungdomshjem jf barnevernloven § 5-10 og godkjenningforskrift § 7*. Saksnr: 2018/50221-6.

¹⁸ Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Retningslinjer til forskrift 15. november 2011 om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon, Q-2012-19, § 9.

5 Behandlingen på Jong ungdomshjem

5.1 Menneskerettslige grenser for behandling

Når barn plasseres på en institusjon, begrenser dette barnets personlige frihet og selvbestemmelsesrett, og det åpner for muligheten til å ilegge restriksjoner i bevegelsesfrihet og utøve andre inngrep i barnets personlige integritet (se kapittel 6 *Bruk av tvang og begrensninger*). Dette er friheter og rettigheter som er beskyttet av menneskerettighetene og som bare kan begrenses dersom inngrepet er nødvendig, proporsjonalt og regulert i lov eller forskrift. Behandlingsmetoder kan derfor ikke omfatte tiltak som begrenser et barns rettigheter og som det ikke er hjemmel for i eksisterende lovverk. Dette er bakgrunnen for at Sivilombudsmannen, også ser nærmere på behandlingsmetodene under besøk til behandlingsinstitusjoner innen både psykisk helsevern, rusbehandling og barnevern.

5.2 Læringsbasert rusbehandling (LBR)

Læringsbasert rusbehandling (LBR) ble innført som behandlingsmetode for ungdom med rusproblematikk i to barnevernsinstitusjoner under Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) i 2010.¹⁹

Behandlingen bygger på det som i engelsk faglitteratur kalles «contingency management» som har vært utprøvd med gode resultater på voksne rusmisbrukere i frivillig behandling (se for eksempel Higgins, Heil & Lussier, 2006). Det foreligger imidlertid bare noen få studier av Læringsbasert rusbehandling på unge rusmisbrukere (Godley et al., 2008; Stanger et al., 2009).²⁰ Ingen studier har sett på LBR-behandling av ungdommer som er plassert på institusjon eller behandles under tvang.

Jong ungdomshjem jobber etter Bufetats *Håndbok i Læringsbasert rusbehandling (LBR). Behandling av rusmisbruk hos ungdom på barnevernsinstitusjon*. Ansatte skal sammen med ungdommen identifiserer triggere for rusbruk, finne fram til gode strategier for å håndtere disse, og forsterke opplevelsen av rusfrihet gjennom belønninger tilpasset den enkelte ungdom.²¹ Rustester er det objektive målingsverktøyet.

Oppholdet på Jong ungdomshjem er delt inn i fire nivåer, med ulike grader av testing gjennom urinprøver, der man beveger seg opp i nivå etter en gitt periode med rusfrihet. Ungdommene får poeng for rusfrihet og disse poengene kan brukes til «kjøp» av goder og tjenester (klær, favorittmat, kino etc.). Hver gang en negativ urinprøve avlegges får ungdommen umiddelbart et gode eller en tjeneste som er bestemt på forhånd i samråd med ungdommen. Godene gis etter et forsterkningsskjema, hvor belønningen for rene urinprøver gradvis øker med antallet suksessive rene prøver. Ved positive urinprøver rykker ungdommen ned i nivå.

¹⁹ En institusjon i region vest (Bjørgvin) og en institusjon i region øst (Jong ungdomshjem).

²⁰ Hassel Kristoffersen, C., Holth, P. & Ogden, T. (2011) *Modeller for rusbehandling. En kunnskapsoversikt*. Oslo: Atferdssenteret.

²¹ Analysene av eget rusbruk gjøres gjennom funksjonsanalyser (FAK-analyser) En FAK-analyse er et verktøy for å identifisere foranledninger og konsekvenser som kan ha sammenheng med rusmisbruket. Dette er ment å etablere kjennskap til triggere og konsekvenser rundt eget rusmønster og legge grunnlaget for å inngå mestringsavtaler og nye strategier for å endre rusatferden og hjelpe ungdommene til rusfrihet.

Håndboken til metoden uttrykker skepsis til institusjonsbehandling av ungdom med rusproblemer og at det av denne grunn er «viktig å bygge inn elementer i behandlingen som motvirker negative sider ved institusjonsbehandling».²² For å oppnå dette, er prinsipper fra Multisystemisk terapi (MST) med fokus på å bruke familie og nettverk som endringsagenter, inkorporert i metoden. For ungdommer uten slikt familienettverk skal andre støttespillere som kan bli sentrale etter institusjonsoppholdet, involveres.

5.3 Gjennomføringen av LBR

Funn under besøket og dokumentasjon tilsendt i etterkant viste at det var en høy grad av bevissthet om, og tett etterlevelse av, metodene som benyttes ved Jong ungdomshjem. Behandlingsansvarlig ved institusjonen ga ukentlig veiledning med personalet med utgangspunkt i ukentlige behandlingsplaner. Behandlingen ble også kvalitetssikret gjennom ukentlig telefonkonsultasjon med Nasjonalt utviklingssenter for barn og unge (NUBU).

Institusjonens tydelige metodiske profil så ut til å sikre systematisert og god opplæring av ansatte, inkludert tilkallingsvikarer. Det fremstod som at ansatte hadde en enhetlig forståelse av institusjonenes teorigrunnlag og metodikk. Funn fra vårt besøk tydet også på at praksisen var enhetlig på tvers av vaktlag og ansatte imellom. Institusjonens ansatte syntes å ha god kunnskap om rusmidler og hvilke tester det er hensiktsmessig å gjennomføre.

På institusjoner som kan utøve tvang er det også avgjørende at både opplæring og gjennomføring gir rom for kritisk refleksjon og kontinuerlig vurdering av praksisen for samtlige ansatte. Dette er blant annet avgjørende for å sikre at arbeidsmetoder ikke kommer i konflikt med rettighetene til de som underlegges behandlingen. Risikoen for slik konflikt forsterkes når metoden i seg selv er sterkt rutine- og regelbundet (se kapittel 6.4 *Begrensninger i bevegelsesfriheten* for eksempel på en slik risiko).

Ledelsen ved Jong ungdomshjem understreket under besøket og i etterfølgende dialog med ombudsmannen, at de anså institusjonen som en behandlingsinstitusjon og ikke et hjem. Denne argumentasjonen ble nært knyttet til behandlingsmetoden. Ombudsmannen understreker at barnevernslovgivningen er tydelig på at enhver barnevernsinstitusjon er et hjem for barn som plasseres der.²³ At ungdom som plasseres på institusjon selv kan oppleve foreldre eller andre i sitt nettverk som hjemme, endrer ikke institusjons oppdrag på dette området.

---

²² Bufetat (2019) *Håndbok i Læringsbasert rusbehandling (LBR). Behandling av rusmisbruk hos ungdom på barnevernsinstitusjon*, side 16.

²³ Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Retningslinjer til forskrift 15. november 2011 om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon, Q-2012-19, side 14.

5.4 Husordensregler («trivselsregler»)

Institusjonen hadde elleve trivselsregler (se faktaboks).

Trivselsregler ved Jong ungdomshjem

- *Narkotika, medikamenter uten resept, alkohol og farlige gjenstander er ikke tillatt å oppbevare eller bruke inne på institusjonen og på institusjonens uteområde*
- *Døgnstruktur og ukeplaner skal følges av alle på huset*
- *Det er ikke tillatt å røyke inne på huset. Ungdommene må selv kjøpe røyk og snus, og skal ikke låne av hverandre.*
- *Det er ikke anledning til å bruke eget musikkanlegg eller tv – høyttaler og radio til bruk på eget rom kan lånes av institusjonen. Institusjonens ungdomspc'er tilgjengelig fra kl. 15 på hverdager og hele dagen i helger/ferier*
- *Høy musikk skal ikke spilles i fellesrom, eller på institusjonens uteområde. Også på eget rom skal det tas hensyn til øvrige ungdommer og ansatte*
- *For å sikre nattero oppbevares mobiltelefoner og andre elektroniske kommunikasjonsmidler på vaktrom om natten*
- *Alle besøk må avtales og bekreftes av personalet, det gjelder også treningsturer/alenetid utenfor institusjonen*
- *Alle skal delta på felles samlingsstund*
- *Ungdommene skal ikke være alene sammen*
- *For å øke trivselen for alle forventes det akseptabelt språk og oppførsel i fellesrom, og det er nulltoleranse for vold og trusler. Under måltidene skal alle sitte ved bordet og hodeplagg, mobiltelefon, musikkutstyr kan da ikke benyttes*
- *Yttertøy og utesko skal oppbevares i garderobe i yttergang, penger og verdisaker oppbevares på vaktrom*

Ved vårt besøk var trivselsreglene i institusjonsplanen beskrevet som «ufravikelige».²⁴ Dette var noe ledelsen ved institusjonen mente ikke stemte med praksis ved institusjonen, og formuleringen ble ifølge ledelsen fjernet i en revidert versjon av institusjonsplanen, i etterkant av vårt besøk. Enkelte av husordensreglene berører ungdommenes rettigheter og vil bli omtalt i kapittel 6 *Bruk av tvang og begrensninger*.

²⁴ Institusjonsplan for Jong ungdomshjem. S. 13.

6 Bruk av tvang og begrensninger

6.1 Menneskerettslige standarder og nasjonalt lovverk

Alle barn har rett til selvbestemmelse og personlig frihet. En viktig del av den personlige friheten er å kunne bestemme over seg selv og sin egen kropp. Denne rettigheten omtales gjerne som retten til personlig integritet, og inkluderer både fysisk og psykisk integritet.²⁵

Tvang innebærer ofte alvorlige inngrep i den personlige integriteten, og bruk av tvang utgjør en risiko for nedverdiggende og umenneskelig behandling. FNs spesialrapportør mot tortur understreker i en rapport fra 2015 at umenneskelig og nedverdiggende behandling av barn og unge også kan forekomme i situasjoner der inngrepet i barnets liv nettopp er ment å forhindre dette.

Risikoen for krenkelser av den enkeltes frihet og integritet er høyere for barn og unge som er plassert på institusjon. Menneskerettighetene setter derfor strenge vilkår for bruk av tvang.

Utgangspunktet for alle barnevernsinstitusjoner i Norge er at det ikke er lov til å bruke makt og tvang. Lov og forskrift åpner likevel for en viss tvangsbruk i spesielle situasjoner.²⁶

Rettighetsforskriften gir nærmere regler om hva slags tvang som kan være tillatt, og skal sikre at barn og unges integritet og rettigheter ivaretas når de er på institusjon. Forskriftens kapittel 4 etablerer særskilte regler for barn og unge som er plassert i institusjon på bakgrunn av en tvangsparagraf.²⁷

Dette er regler som handler om:

- Begrensning i adgangen til å bevege seg innenfor og utenfor institusjonens område (§ 22)
- Besøk på institusjonen (§ 23)
- Elektroniske kommunikasjonsmidler (§ 24)
- Rusmiddeltesting (§ 25)

Rettighetsforskriftens bestemmelser fastlegger rammene for tvangsbruk og gjør det klart at slik tvang kun kan brukes når det er nødvendig og forholdsmessig i en konkret situasjon overfor den enkelte ungdom.²⁸

Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) setter tre vilkår for inngrep i den personlige integriteten og retten til privatliv: 1) inngrepet skal ha hjemmel i lov, 2) det skal ha et legitimt formål og 3) det skal være nødvendig.²⁹

Det følger også av legalitetsprinsippet at myndighetenes inngrep overfor den enkelte må ha hjemmel i lov.³⁰ Vilkårene innebærer at tvang ikke kan brukes rutinemessig som en ordinær del av institusjons- eller behandlingsopplegget. Et tvangstiltak må være individuelt begrunnet med utgangspunkt i den

²⁵ Retten til personlig integritet følger blant annet av Grunnloven § 104 tredje ledd første setning, jf.

Grunnloven § 102 andre ledd, FNs barnekonvensjon artikkel 16, jf. artikkel 19 og artikkel 37 bokstav a og Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) artikkel 3 og 8.

²⁶ Ref. Barnevernloven § 5-9 og rettighetsforskriften § 13.

²⁷ Rettighetsforskriften kapittel 4 «Særlige regler for plassering etter § 4-24 og § 4-26»

²⁸ Bestemmelsene i forskriftens kapittel 1,2,3 og 5 gjelder tilsvarende overfor beboere som er plassert etter § 4-24 og § 4-26, med de særregler som følger av dette kapitlet. Dette gjelder også for beboere som er plassert ved midlertidig vedtak etter barnevernloven § 4-25 annet ledd annet punktum.

²⁹ Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK), artikkel 8.

³⁰ Grunnloven § 113.

konkrete situasjonen. I en vurdering skal alle grunnleggende rettslige prinsipper inngå, herunder vurderinger av barnets beste og barnets rett til å bli hørt.

6.2 Dokumentasjon av tvang

Det stilles strenge krav til dokumentasjon av tvangsbruk på barneverninstitusjoner. Ved alle avgjørelser om bruk av makt eller begrensninger som regnes som et enkeltvedtak, skal forvaltningslovens regler om saksbehandling ved enkeltvedtak følges.³¹ Et vedtak skal være skriftlig og begrunnet. Høyesterett legger i sin praksis til grunn at kravene til begrunnelse skjerpes jo mer inngripende tiltaket er. Rettighetsforskriften legger til grunn at alle vedtak skal protokollføres.

Institusjonen må sannsynliggjøre at vilkårene i den aktuelle bestemmelsen er oppfylt, inkludert hva som ble gjort for å unngå bruken av tvang. Det skal også gis en konkret og individuell beskrivelse av hvorfor det var nødvendig å utføre tvangen, og en beskrivelse av hva tvangstiltaket innebærer.³² Begrunnelsesplikten skal bidra til å sikre grundighet og nøyaktighet hos beslutningstakere, og er en viktig rettssikkerhetsgaranti for den enkelte. Det må være mulig for den som utsettes for tvang å forstå hvorfor de rettslige vilkårene vurderes som oppfylt.

Ved Jong ungdomshjem hadde lederen for institusjonen (enhetsleder) det overordnede ansvaret for tvangsvedtak og tvangsprotokoller, oppfølging av ungdommenes klager og samarbeid med tilsynsmyndigheter.

I forbindelse med besøket ba vi om å få oversendt samtlige tvangsprotokoller som ikke var urinprøver for perioden 2018 frem til besøkstidspunktet for 2019, samt dokumentasjon på de tre siste urinprøvene for ungdommene som bodde på institusjonen på besøkstidspunktet. Vi fikk også oversendt en liste over samtlige tvangsprotokoller for samme periode, hentet ut av institusjonens digitale system. Det var flere ulikheter mellom informasjonen i listen og innholdet i protokollene, og det var ikke mulig å lese fra listen hva slags tvangsvedtak samtlige protokoller inneholdt. Ifølge ledelsen skyldtes feilene at miljøterapeutene hadde tastet feil når de registrerte protokollene i systemet, og at dette ikke var mulig å rette opp i ettertid.³³ Dette vanskeliggjorde systematisk ekstern kontroll med tvangsprotokollene. I tillegg til det digitale systemet, førte institusjonen en håndskrevet oversikt for å sikre seg mot slike feilregistreringer. I forbindelse med besøket fikk vi ikke oversendt en komplett versjon av denne.

6.2.1 Beskrivelser av tvangsbruk

Behandlingen ved institusjonen forutsatte omfattende og rutinemessig bruk av urinprøver. I 2018 ble det skrevet 335 tvangsprotokoller, 303 av disse gjaldt kun gjennomføring av urinprøver.³⁴ Fram til besøkstidspunktet i 2019 ble det skrevet 241 tvangsprotokoller, og 221 gjaldt gjennomføring av urinprøver. I samråd med Fylkesmannen var disse tvangsprotokollene knappe og identisk utfylt. Dette var begrunnet i at urinprøvetaking ved institusjonen er en integrert del av behandlingen og utføres hyppig (se kapittel 5 *Behandlingen på Jong ungdomshjem*).

³¹ Rettighetsforskriften § 26: Alle avgjørelser etter §§ 14, 15, 16, 17, 18, 22, 23 og 24 regnes som enkeltvedtak etter forvaltningsloven. Disse avgjørelsene skal protokollføres og forelegges tilsynsmyndighetene.

³² Rundskriv Q-19/2012, s. 35-38.

³³ Ledelsen viste i etterfølgende dialog til at når protokollene ble oversendt BSA (dokumentforvaltning) ble slike feil påpekt og det ble oppgitt at eventuelle feil i headingen da ble rettet opp.

³⁴ Enkelte øvrige tvangsprotokoller inneholdt også urinprøvetaking, men da i kombinasjon med andre tvangstiltak som kroppsvisitasjon eller ransaking.

Gjennomgang av de øvrige tvangsprotokollene fra 2018 og 2019 viste imidlertid at også et stort antall protokoller for andre typer tvangsbruk hadde knappe begrunnelser og lite informasjon.

I flere tvangsprotokoller om kroppsvisitasjon var det uklart om ungdommen måtte kle helt av seg og være fullstendig naken. I etterfølgende dialog informerte institusjonen om at ungdom ved to anledninger i perioden vi så på, hadde vært helt nakne under kroppsvisitasjonen, altså at de heller ikke fikk dekke seg til med et håndkle. Dette var imidlertid ikke mulig å se av beskrivelsene i protokollene. I flere protokoller ble det oppgitt at ungdommen fikk utdelt håndkle, men det fremgikk ikke om ungdommen fikk dekke seg til med dette under hele kontrollen.

Sivilombudsmannen er ikke samlet bekymret for institusjonens praktisering av kroppsvisitasjon (se kapittel 6.5 *Kroppsvisitasjon*), men understreker at tvangsprotokoller bør være presise slik at beskrivelsene av hva som faktisk har funnet sted er utvetydig, også for eksterne kontrollorganer.

6.2.2 Beskrivelser av gjennomgang av tvangsbruk

Ledelsen viste til at all bruk av tvang ble gjennomgått med personalet og ungdommen i etterkant. Flertallet av protokollene hadde imidlertid ingen spor av hvordan tvangsbruken ble gjennomgått og hvilke refleksjoner og vurderinger som fulgte av dette. Det var heller ikke dokumentert at det ble iverksatt eller vurdert tiltak for å unngå å komme i liknende situasjoner igjen eller hvordan ungdommen hadde blitt involvert i en vurdering av tvangsbruken. Del 5 av protokollene der slik informasjon skal dokumenteres, hadde i all hovedsak identisk ordlyd, uten individuelle vurderinger, for eksempel: «Beboeren ble informert og samtalt med», «Tvangsbruken vil bli gjennomgått av personalet», «Behandling iht. LBR igangsettes», «Beboeren involveres i samtaler». Dette er ikke tilstrekkelig. Mangelen på dokumentasjon ga ikke mulighet for å vurdere om det gjennomføres en reell evaluering av tvangsbruken og hvordan ungdommen fikk medvirke. Dette er ikke god ivaretagelse av ungdommens rettsikkerhet.

I september 2018 påpekte Fylkesmannen mangelfull dokumentasjon på disse punktene.³⁵ Selv om vår gjennomgang viste at dette medførte en endring i formuleringene i protokollenes del 5, var endringene i all hovedsak at det var utformet en ny tekst som også ble «klippet og limt» uten individuelle og situasjonsspesifikke refleksjoner og vurderinger.

Ombudsmannen understreker at kravet om etterprøvbare og korrekt dokumentasjon av tvangsbruk også omfatter god dokumentasjon av hvordan tvangsbruken er gjennomgått og evaluert i etterkant. Dette er avgjørende for å sikre ungdommens rettssikkerhet og klagemulighet, for å legge til rette for intern læring og for å sikre mulighet for kontroll og tilsyn.

Anbefaling: Dokumentasjon av tvang

- Institusjonen må sikre at protokoller inneholder konkret og detaljert informasjon om begrunnelsen for tvangsbruken, informasjon om forsøk på bruk av lempeligere midler, på hvilken måte tvangsbruk er gjennomgått med ungdommen i etterkant av en hendelse samt hvilke tiltak som er satt inn for å forebygge lignende tvangsbruk.

³⁵ Fylkesmannen i Oslo og Akershus. (2018) Rapport fra tilsyn ved Jong ungdomshjem 06.09.2018.

6.3 Bruk av fysisk makt og tvang i akutte faresituasjoner

I forbindelse med besøket ble tvangsprotokoller om bruk av fysisk tvang i akutte faresituasjoner etter rettighetsforskriften § 14 for perioden 2018 og frem til besøkstidspunktet i 2019 gjennomgått. Institusjonen har i tillegg en viss adgang til inngrep i den personlige integriteten uten at det skal fattes enkeltvedtak.³⁶ Det fremgår av retningslinjer til rettighetsforskriften at også slike inngrep skal begrunnes skriftlig, av hensyn til den enkeltes rettsikkerhet.³⁷ Etter besøket hentet vi derfor også inn døgnrapporter fra de fem siste hendelsene der ansatte hadde grepet inn fysisk begrunnet i omsorgsansvaret.³⁸

Det var fattet tre vedtak om bruk av tvang i akutt faresituasjon i perioden. Ett av disse vedtakene ble påklaget av ungdommen. Situasjonen oppstod i forbindelse med grensesetting der to ansatte håndterte ungdommen på en måte som ble vurdert å falle inn under rettighetsforskriften § 14. Etter ombudsmannens vurdering tilsa hverken foranledningen til situasjonen, eller hvordan denne utviklet seg, at dette var en akutt faresituasjon slik denne bestemmelsen setter som vilkår. På bakgrunn av dokumentasjon i protokoll og svar på klage, var det også vanskelig å se at tvangsbruken var nødvendig og proporsjonal. I svaret på klagen understreker Fylkesmannen at ansattes kommunikasjon i forkant kan ha bidratt til å eskalere situasjonen. Ombudsmannen er enig i denne vurderingen.³⁹

Under besøket kom det fram informasjon fra flere kilder om en situasjon der en ansatt hadde grepet fysisk inn overfor en ungdom. Denne situasjonen ble verken funnet igjen i tvangsprotokoll eller i døgnrapportene for tiltak som faller inn under rettighetsforskriften § 13. Episoden skulle ha funnet sted i den tidsperioden vi mottok dokumentasjon for, men ikke var å finne igjen i denne. På denne bakgrunn peker Sivilombudsmannen på at det er en risiko for at bruk av fysisk makt ikke alltid blir dokumentert slik regelverket krever (se også kapittel 6.2 *Dokumentasjon av tvang*).

Sivilombudsmannen understreker at all bruk av fysisk makt overfor ungdom på institusjon, er et alvorlig inngrep mot barn og unge som er i en sårbar situasjon. Barn med barnevernstiltak i form av bosted utenfor hjemmet har ofte opplevd alvorlige krenkelser i tidligere omsorgssituasjoner, og nye inngrep kan derfor gi ekstra stor belastning og skade.⁴⁰ Spesielt ved bruk av fysisk tvang må det stilles strenge krav til forholdsmessighet mellom den fare som foreligger og grad av makt som benyttes. Institusjonen må sørge for at de ansatte får tilstrekkelig veiledning og opplæring i hva dette innebærer.⁴¹

---

³⁶ Rettighetsforskriften § 13, Rundskriv Q-19/2012 (juni 2012), side 18-19.

³⁷ Rundskriv Q-19/2012 (juni 2012), side 38.

³⁸ Det ble bedt om at institusjonen tok utgangspunkt i uken vi var på besøk og hentet ut de fem foregående hendelsene.

³⁹ Fylkesmannen mente imidlertid at tvangen som ble utøvd ikke krevde et tvangsvedtak, men lå innenfor institusjonens omsorgsansvar. Ungdommen fikk av den grunn ikke medhold i klagen. Beskrivelsen av hendelsen og forhold som blant annet ungdommens alder og de ansattes håndtering i forkant, gjør at ombudsmannen er uenig med Fylkesmannen i denne vurderingen.

⁴⁰ NOU 2016:16 Ny barnevernlov. Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse, s 215

⁴¹ Kvalitetsforskriften § 5 tredje ledd.

Anbefaling: Bruk av fysisk tvang

- Institusjonen bør sikre at all bruk av fysisk makt er i overensstemmelse med barns rettigheter og barnevernloven med forskrift.
- Alle former for mindre inngripende tvangsbruk bør dokumenteres og begrunnes skriftlig.

6.4 Begrensninger i bevegelsesfriheten

Ungdom plassert på institusjon har i utgangspunktet rett til å bevege seg fritt innenfor og utenfor institusjonens område og skal i størst mulig grad kunne benytte tilbudene som finnes i lokalmiljøet.⁴²

Når en ungdom er plassert på en institusjon på grunn av alvorlige atferdsproblemer, kan det imidlertid i visse situasjoner fastsettes begrensninger i adgangen til å forlate institusjonen og til å bevege seg fritt innenfor institusjonen.⁴³ Slike begrensninger skal begrunnes individuelt og konkret.

I 2018 og fram til besøktidspunktet i 2019 var det fattet åtte vedtak om begrensninger i bevegelsesfriheten etter rettighetsforskriften § 22. Ingen av vedtakene var blitt påklaget av ungdommene. Vedtakene var konkrete og inneholdt individuelle vurderinger som begrunnet at de var blitt fattet. Ledelsen oppga også at det kunne iverksettes begrensninger for å hindre at ungdommen oppsøkte negative personer og miljøer, etter rettighetsforskriften § 9. Også slike tiltak skulle vurderes individuelt ut fra ungdommens alder og modenhet, i tråd med institusjonens omsorgsansvar.

Ledelsen på institusjonen understreket at ungdom som hovedregel kunne forlate institusjonen på egenhånd.

Det var imidlertid ikke fullt ut samsvar mellom ledelsens beskrivelser og beskrivelser av praksis som kom frem i samtaler med ansatte og ungdom. Både blant ansatte og ungdommer syntes det å være en utbredt oppfatning at ungdom som hovedregel ikke kunne forlate institusjonen på egenhånd. For eksempel ble det beskrevet at ingen ungdom i behandlingens første nivå (se kapittel 5.2 *Læringsbasert rusbehandling (LBR)*) kunne møte noen alene utenfor institusjonen eller gå på butikken alene, og at de skulle kjøres til skole, lege og andre aktiviteter.

I en samtale under besøket beskrev en ansatt en situasjon der vedkommende hadde fulgt etter og gått bak en ungdom som forlot institusjonen. Det var ikke knyttet til en konkret mistanke, men begrunnet med at ungdommen hadde bodd kort tid på institusjonen. Den ansatte oppfattet ikke dette som fotfølging, men som vanlig prosedyre når ungdom var i dette nivået i behandlingen og det ble ikke vedtaksført. Sivilombudsmannen understreker at dersom en ansatt følger beboeren tett utenfor institusjonen (såkalt voksenfølge) skal det treffes vedtak etter rettighetsforskriften § 22.⁴⁴

Uklarheter om ungdommenes generelle bevegelsesfrihet ble forsterket ved at institusjonsplanen la til grunn at tid alene eller «egentid» var noe som skulle vurderes ut fra modenhet og nivå i behandlingen.⁴⁵ I manualen som lå til grunn for behandlingen ved institusjonen var «privatliv» og «tid alene» eksempler på belønning ungdom kunne velge dersom de hadde avlagt en negativ rus-test

⁴² Rundskriv Q-19/2012, side 14.

⁴³ Jf, rettighetsforskriften § 22.

⁴⁴ Rundskriv Q-19/2012, side 30.

⁴⁵ Institusjonsplan for Jong ungdomshjem. S.13 og 14.

(se kapittel 5 *Behandlingen på Jong ungdomshjem*). Oversendt dokumentasjon viste eksempler på ungdom som hadde satt opp dette i sin liste over belønninger de kunne oppnå.

Ungdom som er plassert på en barneverninstitusjon mot sitt eget samtykke, har allerede fått sin selvbestemmelse begrenset. I tilfeller der en persons autonomi allerede er begrenset, ser Den europeiske menneskerettsdomstolen strengt på tiltak som ytterligere begrenser personlig frihet. «Alenetid» og «privatliv» som et gode man må fortjene, og ikke en rettighet, fremstår i lys av dette som problematisk.

Det er avgjørende at det er tydelig for ungdommene og ansatte hvilke rettigheter ungdommene har, hvilke restriktive tiltak som midlertidig er satt inn og de individuelle og konkrete begrunnelsene for disse. Institusjonen må sikre at ungdommer ikke blir utsatt for tvang når det ikke er fattet tvangsvedtak eller gjort andre individuelle og lovlige begrensninger i deres bevegelsesfrihet.

Ombudsmannen understreker at en institusjon ikke kan lage husordensregler, rutiner eller liknende som innskrenker beboernes rettigheter. Begrensninger i bevegelsesfriheten kan ikke brukes rutinemessig som en ordinær del av institusjons- eller behandlingsopplegget. Institusjonen kan heller ikke som en del av omsorgsansvaret nedlegge absolutt forbud mot å forlate institusjonen over en lengre periode. Dette vil være et inngrep i personlig integritet som krever egen hjemmel i forskriften. For ungdom plassert på grunn av alvorlige atferdsvansker er det en slik hjemmel i § 22 i kapittel 4.⁴⁶ Dersom en ansatt i perioder følger beboeren tett når han eller hun er utenfor institusjonen må det treffes enkeltvedtak etter § 22.⁴⁷ Det er viktig at både opplæring og praksis ved institusjonen gir rom for kritisk refleksjon og kontinuerlig vurdering av hvordan institusjonens behandlingsmetoder skal utøves overfor den enkelte ungdommen for å sikre deres rettigheter og god behandling.

Anbefaling: Begrensninger i bevegelsesfriheten

- Institusjonen bør sikre ungdommenes rett til å fritt bevege seg innenfor og utenfor institusjonen. Begrensninger i denne rettigheten skal bygge på individuelle, konkrete vurderinger.
- Institusjonen bør sikre at det alltid er tydelig hvilke rettigheter ungdommene har og individuelle og konkrete begrunnelsene for eventuelle begrensninger.

6.5 Kroppsvisitasjon

Kroppsvisitasjon i form av avkledning og urinprøvetaking mens de ansatte ser på, oppleves ofte som vanskelig og krenkende.⁴⁸ I rettighetsforskriften slås det fast at en kroppsvisitasjon skal gjøres på en så skånsom måte som mulig.

⁴⁶ Rundskriv Q-19/2012, side 14.

⁴⁷ Rundskriv Q-19/2012, side 30.

⁴⁸ Barneombudet (2015). *Grenseløs omsorg – om bruk av tvang i psykisk helsevern og barnevern*. Se også Sivilombudsmannens besøksrapporter til Bergen sentralarrest (rapport 1. juni 2016) og Vadsø fengsel (rapport 30. juni 2016). Se også CPTs besøk til Nederland 2011, (CPT/Inf (2012) 21], side 23, avsnitt 32. The Association for Prevention of Torture (APT) understreker også i sine retningslinjer at mindre inngripende metoder bør utvikles. Se: APT Detention monitoring tool: Body searches.

Visitasjon, spesielt i form av full avkledning, er et inngripende tiltak og kan ifølge Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD)⁴⁹ og Den europeiske torturforebyggingskomiteen (CPT) resultere i menneskerettighetsbrudd.⁵⁰ Kunnskap, faste prosedyrer og trening er derfor viktig for å sikre at kroppsvisitasjon bare blir gjennomført når vilkårene er oppfylt og at det blir gjennomført på en så skånsom måte som mulig.

Det var blitt foretatt 15 kroppsvisitasjoner i 2018. Fram til besøkstidspunktet i 2019 var det brukt seks ganger. Kroppsvisitasjoner ble foretatt på et eget rom med bad (se kapittel 4 *Fysiske forhold*).

Ifølge rutinene skulle behov for kroppsvisitasjon vurderes individuelt ved inntak, rømming og tilbakekomst etter treningsturer/ alenetid eller ved mistanke. På bakgrunn av samtaler og gjennomgang av rutiner og protokoller legges det til grunn at kroppsvisitering ikke ble gjennomført rutinemessig, men kun etter en konkret vurdering. Gjennomgang av tvangsprotokoller viste at også hvordan kroppsvisitasjonen ble gjennomført baserte seg på individuelle vurderinger av behovet i situasjonen, enkelte ganger omfattet visitasjon tømning av lommer og klapping utenpå tøy, og andre ganger at ungdommen måtte ta av seg klær.

Ifølge rutinen for kroppsvisitasjon skulle ungdom som hovedregel beholde undertøy på under visitasjon. Ifølge ledelsen skulle inspisering av helt naken kropp kun utføres svært unntaksvis, når konkrete forhold tilsa at det var ytterst nødvendig for å forhindre fare for liv og helse. I de tilfellene der fullstendig avkledning ble vurdert som nødvendig var institusjonens rutiner på besøkstidspunktet imidlertid uklare når det gjaldt hvordan en slik avkledning skulle foregå. Ifølge ledelsen skjedde dette ved to anledninger i 2018. Det var imidlertid ikke tydelig ved gjennomlesning av tvangsprotokollene (se kapittel 6.2 *Dokumentasjon av tvang*). Etter besøket ble en rekke rutiner oppdatert og ettersendt Sivilombudsmannen, blant annet rutinen for kroppsvisitasjon. I den oppdaterte rutinen ble det beskrevet at ungdom skulle få utdelt et håndkle til å ha rundt seg.

Sivilombudsmannen har tidligere anbefalt at kroppsvisitasjoner gjennomføres slik at personen ikke må være helt naken, men kan få tilbake klærne til overkroppen før klærne til underkroppen må tas av. Dette er en praksis som tilrås av Den europeiske torturforebyggingskomiteen (CPT).⁵¹

6.6 Ransaking

Institusjonens leder, eller den lederen gir fullmakt, kan bestemme at det skal foretas ransaking av beboerens rom eller eiendeler dersom det foreligger begrunnet mistanke om at beboeren besitter tyvegods, farlige gjenstander, rusmidler eller andre skadelige medikamenter, for eksempel dopingmidler, samt utstyr til bruk av rusmidler og andre skadelige medikamenter.⁵²

Det var blitt foretatt ransakinger 18 ganger i 2018. Fram til besøkstidspunktet i 2019 var det gjennomført 13 ganger.

---

⁴⁹ Se bl.a. EMDs dommer i *Valasinas v. Lithuania* 24. juli 2001, klagenr. 44558/98; *Lorse and others v. the Netherlands*, 4. februar 2003, klagenr. 52750/99; *Van der Ven v. the Netherlands*, 4. februar 2003, klagenr. 50901/99.

⁵⁰ Se bl.a. CPTs besøk til Nederland 1997, [CPT/Inf (98) 15] side 32-33 avsnitt 67-69; til Slovakia 2000 [CPT/Inf (2001) 29] side 29, avsnitt 51; og til Storbritannia 1994 [CPT/Inf (96) 11] side 41, avsnitt 93.

⁵¹ 22 Se bl.a. CPTs besøk til Nederland 1997, [CPT/Inf (98) 15] side 32-33 avsnitt 67-69; til Slovakia 2000 [CPT/Inf (2001) 29] side 29, avsnitt 51; og til Storbritannia 1994 [CPT/Inf (96) 11] side 41, avsnitt 93

⁵² Rettighetsforskriften § 6.

Gjennomgang av dokumentasjon viste at ungdommenes bagasje nesten uten unntak ble gjennomgått ved inntak. Vedtakene var begrunnet i ungdommenes rusproblematikk. En del begrunnelser var identiske og så ut til å være klippet og limt fra andre protokoller. I lys av problematikken til ungdom som plasseres på Jong ungdomshjem vil vilkårene for ransaking ofte være tilstede ved inntak. Det er likevel viktig å understreke at ransaking er inngripende og alltid skal baseres på et individuelt begrunnet vedtak (se kap 6.2 *Dokumentasjon av tvang*).

Når det gjaldt ransaking i andre situasjoner enn under inntak til institusjonen, viste gjennomgang av tilsendte protokoller, at ungdom var blitt utsatt for ransaking på bakgrunn av mistanker knyttet til andre beboere. Det var eksempler på protokoller der det ble dokumentert at ungdom som i lang tid kun hadde hatt rene urinprøver og ikke noen mistanker om rusbruk, likevel fikk sitt rom ransaket fordi en annen beboer hadde brukt rus og det var mistanke om at vedkommende hadde tatt med rus inn på institusjonen.

Ransaking krever «begrunnet mistanke». Dette innebærer at det må være konkrete og individuelle forhold som gir mistanke om besittelse hos den som ransakes. Det er for eksempel ikke tilstrekkelig at beboeren tidligere har vært i besittelse av rusmidler på institusjonen, selv om dette kan være et moment ved vurderingen. Ombudsmannen understreker at ransaking aldri må skje uten at det foreligger en begrunnet mistanke.

Anbefaling: Ransaking

- Institusjonen bør sikre at ungdommens eiendeler aldri ransakes uten at det er foreligger en konkret og individuell begrunnelse.

6.7 Begrensninger i elektronisk kommunikasjon

Hovedregelen ved plassering på institusjon er at barnet fritt kan benytte elektroniske kommunikasjonsmidler under institusjonsoppholdet.⁵³ Barn som bor på institusjon skal, så langt det er mulig, ha et liv tilsvarende andre barn.⁵⁴

I 2018 og frem til besøket i 2019 var det blitt fattet seks vedtak om begrensning i elektronisk kommunikasjon. Alle vedtakene gjaldt inndragelse av mobiltelefon og krav om tilsyn ved bruk av institusjonens pc og telefon. Vedtakene var konkrete og individuelt begrunnet i rømningsfare og mistanke om anskaffelse av rusmidler.

Selv om det i perioden var få vedtak om begrensninger i elektronisk kommunikasjon, var dette et av de temaene som oftest ble påklaget til Fylkesmannen i samme periode. Årsaken til dette var at institusjonen hadde regler som begrenset alle ungdommenes tilgang til elektronisk kommunikasjon (se kapittel 5.3 *Husordensregler («trivselsregler»*)).

6.7.1 Innlevering av mobiltelefon på natt

Ved Jong ungdomshjem måtte alle beboerne levere fra seg sin mobiltelefon på natta. Dette framgikk av de skriftlige trivselsreglene. Samtaler med ansatte og ungdom sådde tvil om muligheten til å nekte

⁵³ Rettighetsforskriften § 11, første setning.

⁵⁴ Rundskriv Q 19/2012. Side 16.

å levere den inn. Dette var også nedfelt i institusjonens trivselsregler, som på besøkstidspunktet i institusjonsplanen ble beskrevet som ufravikelige (se kap 5.3 *Husordensregler («trivselsregler»*)).

Institusjoner har adgang til å fastsette husordensregler for bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler av hensyn til institusjonens ansvar for driften, herunder ansvaret for trygghet og trivsel. Det kan for eksempel fastsettes husordensregler om at barna ikke kan snakke i telefonen om natten eller at beboerne ikke skal snakke i mobiltelefonen under felles måltider.⁵⁵

Det er i regelverket ikke rom for å inndra mobiltelefon for alle som en generell husregel. En slik begrensning krever en individuell begrunnelse.

For eksempel kan det være rom for å samle inn mobilen om natten for en begrenset periode dersom det holder en beboer våken om natten over lengre tid og medfører at vedkommende ikke klarer å følge med på skolearbeid. Retningslinjene til rettighetsforskriften slår fast at en slik begrensning krever veiledning av ungdommen og fordrer en avtale med beboeren om innlevering av mobil for natten. Dersom beboeren, til tross for god faglig rettleiding og bruk av miljøterapeutiske virkemidler, ikke retter seg etter forbudet og pådrar seg alvorlig søvn-mangel, kan institusjonen bestemme at ungdommen skal levere mobiltelefonen fra seg for natten. Ungdommen må da få anledning til å kreve at telefonen skal slås av.⁵⁶

På denne bakgrunn understreker Sivilombudsmannen at mobiltelefoner kun kan kreves innlevert om natten dersom det er hjemmel for det i det enkelte tilfellet. Dette forutsetter at det er fattet et vedtak etter rettighetsforskriften § 24, eller at det er gjort en konkret og individuell vurdering av at et slikt tiltak ligger innenfor omsorgsansvaret overfor den ungdommen det gjelder.

6.7.2 Begrensninger i nettilgang

Også tilgangen til internett ble regulert gjennom regler på institusjonen. Ungdommene kunne få tilgang til internett på to stasjonære PC'er plassert i fellesstua med skjerm rettet ut mot fellesområdet. Disse var tilgjengelige i perioden 1500-2200. Det var kun mulig å logge seg på trådløst nett med engangskode. Engangskoder fungerte som en del av belønningssystemet i LBR (se kapittel 5 *Behandlingen på Jong ungdomshjem*). Ungdom som hadde deltatt på dagtilbud kunne få inntil to timer internett i innbytte mot oppsparte LBR-poeng. Det var også mulig å få to timer internett som umiddelbar belønning ved avlagt negativ urinprøve. Utover dette hadde ungdommene tilgang til internett gjennom eget mobilabonnement. Ungdommene plassert på institusjonen hadde ulike abonnement, som oftest finansiert av familie eller lokal barnevernstjeneste.

I løpet av de siste årene har flere ungdommer klagt på denne ordningen til Fylkesmannen. Fylkesmannen har vurdert slike begrensninger i internettilgang til å være i tråd med rettighetsforskriften. Fylkesmannen har da lagt vekt på at ungdom har tilgang til internett gjennom sine private mobilabonnementer. Ledelsen på institusjonen viste til at de med bakgrunn i denne klagebehandlingen og dialog med Fylkesmannen hadde opprettholdt ordningen.

Institusjoner som utøver den daglige omsorgen i foreldrenes sted har både rett og plikt til å sette nødvendige grenser for å ivareta beboerne. Dette kan også inkludere regulering av nettilgang. For eksempel vil det kunne være innenfor omsorgsansvaret å skru av institusjonens nettverk om natten,

⁵⁵ Rundskriv Q 19/2012. Side 17.

⁵⁶ Rundskriv Q 19/2012. Side 17.

under felles måltider og aktiviteter. Utover dette er det institusjonens ansvar å ha en nettverkløsning og tilgang på elektronisk kommunikasjon tilpasset ungdommenes behov.⁵⁷

Dersom det skal gjøres begrensninger utover dette må det baseres på en konkret og individuell vurdering og gjelde for en avgrenset periode. At beboere kan unngå begrensningen ved å ha eget abonnement, innebærer at ordningen vil være mer begrensende for noen beboere enn for andre, og at dette avhenger av foresattes økonomi. Sivilombudsmannen peker på at ordningen med begrenset tilgang til institusjonens nett på dagtid, er et inngrep som kan komme i konflikt med retten til å ikke bli diskriminert etter Barnekonvensjonens artikkel 2.

Anbefaling: Elektronisk kommunikasjon

- Institusjonen bør sikre at det ikke gjøres rutinemessige inngrep i ungdommenes rett til å bruke elektroniske kommunikasjonsmidler.
- Institusjonen bør sikre rutiner som ivaretar ungdommenes rett til å bruke elektroniske kommunikasjonsmidler på en slik måte at den ikke er mer begrensende for noen beboere enn for andre, med mindre det er individuelle grunner til dette.

6.8 Begrensninger i retten til privatliv

6.8.1 Samvær med andre

Retten til å ha et privatliv er et viktig gode som er beskyttet bl.a. av Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 8, Barnekonvensjonen artikkel 16 og Grunnloven § 102.

Barnevernsinstitusjoner skal drives på en slik måte at barn og unge som oppholder seg der i utgangspunktet skal ha samme mulighet til naturlig livsutfoldelse, som barn som bor hos sine foreldre. Ungdommenes selvbestemmelsesrett og rett til å ha samvær med andre, kan bare begrenses der det er nødvendig på grunn av barnets alder eller modenhet, formålet med institusjonsoppholdet eller institusjonens ansvar for trygghet og trivsel på institusjonen.⁵⁸ Retten til samvær er ikke begrenset til foreldre og familie. Ungdom som bor på institusjon skal i utgangspunktet også kunne ha samvær med venner både i og utenfor institusjonsområdet.⁵⁹

Kontakten mellom ungdommene på institusjonen var strengt regulert, og en av trivselsreglene handlet om at ungdom ikke fikk være alene sammen. Regelen var utformet generelt, og under besøket kom det frem at den gjaldt både på og utenfor institusjonens område. Ansatte erkjente at dette var en regel det var vanskelig å følge opp uten fotfølging og at regelen derfor ble brutt. Det var likevel en regel både ansatte og ungdom beskrev som styrende. Det ble beskrevet at dette kunne innebære at for eksempel to beboere ikke kunne gå ut i hagen sammen, gå en tur på butikken alene

⁵⁷ Bufdir (2017) 2017-03-09. 56535-2/2015. Forespørsel om tolkning av reglene om tilgang til elektroniske kommunikasjonsmidler på barneverninstitusjoner.

Bufdir (2018) 2018-12-18. 55987-2/2018. Tolkningsuttalelse – adgang til å begrense beboernes nettilgang, rettighetsforskriften § 11.

⁵⁸ Ofstad, K. og Skar, R. (2008) *Barnevernloven med kommentarer*. Oslo: Gyldendal Akademisk. S.281

⁵⁹ Ofstad, K. og Skar, R. (2008) *Barnevernloven med kommentarer*. Oslo: Gyldendal Akademisk. S.283

eller sitte alene i fellesområdet og se på TV sammen. Begrensningene om samvær mellom beboere var utformet som et generelt forbud og bygget ikke på individuelle og konkrete vurderinger.

Barnevernsinstitusjoner har anledning til å regulere samvær mellom beboere for å ivareta sitt omsorgsansvar og hensynet til trygghet og trivsel for alle. Retningslinjer til rettighetsforskriften viser for eksempel til at det for de yngste beboerne må kunne fastsettes strengere regler for å ha besøk på rommet eller besøke andre beboere på rommet, for eksempel etter visse klokkeslett på kvelden.⁶⁰ Videre kan samvær reguleres for å beskytte beboere mot hverandre og for å hindre en konkret fare for «smitteeffekt» ved rusmisbruk eller planlegging av kriminalitet.

Et generelt forbud som gjelder alle, uavhengig av alder eller andre relevante, individuelle forhold, er imidlertid problematisk og kan være i strid med både barnevernslovgivningen og retten til privatliv.

Selv om begrensningene er begrunnet i selve plasseringen, skal det ikke legges større restriksjoner på den enkelte beboer enn det som til enhver tid er nødvendig. Det er viktig at institusjonen sikrer at både husordensregler, generelle rutiner og individuelle restriksjoner er i overensstemmelse med dette.⁶¹

6.8.2 Filming på institusjon

Ved opphold på barnevernsinstitusjon skal ungdom fritt kunne benytte elektroniske kommunikasjonsmidler, og rettighetsforskriften slår fast at det ikke er tillatt å føre kontroll med beboernes korrespondanse, herunder elektronisk korrespondanse.⁶²

Dokumentasjon sendt til Sivilombudsmannen i forbindelse med besøket, beskriver en situasjon der institusjonen krevde at en ungdom slettet en video fra sin mobiltelefon. Filmen var opptak av en situasjon der det ble brukt fysisk makt mot ungdommen.⁶³ I forbindelse med en samtale i etterkant av tvangsutøvelsen viste institusjonen til at de informerte ungdommen om at filmingen ikke var tillatt og at det var straffbart å sende den videre. Ungdommen uttrykte ønske om å vise den til sine foreldre, og institusjonen krevde da at dette måtte gjøres sammen med en voksen fra institusjonen og at ungdommen deretter måtte slette videoen under påsyn av ansatte.

Dersom en beboer ved en barnevernsinstitusjon tar film av en ansatt uten samtykke, er ikke dette i seg selv et forhold som er straffbart.⁶⁴ Etter norsk rett foreligger det som hovedregel heller ikke et krav om samtykke for å ta bilder av personer.

Sivilombudsmannen vil ellers vise til Bufdirs uttalelse av 06.12.16 hvor det presiseres at det å slette innhold på en beboers elektroniske kommunikasjonsmiddel vil være så inngripende overfor den enkelte at det krever klar hjemmel i lov, jf. grunnloven § 113. Hverken barnevernloven eller

---

⁶⁰ Rundskriv Q 19/2012. s. 15

⁶¹ Ofstad, K. og Skar, R. (2008) *Barnevernloven med kommentarer*. Oslo: Gyldendal Akademisk. s.282

⁶² Rettighetsforskriften §18

⁶³ Det ble fattet et §14-vedtak.

⁶⁴ Se uttalelse fra Sivilombudsmannen som gjaldt fotografering av offentlig tjenestemann,

<https://www.sivilombudsmannen.no/uttalelser/fotografering-av-offentlig-tjenesteperson-uten-samtykke/>

rettighetsforskriften gir institusjonen hjemmel til å foreta sletting av innhold på beboernes elektroniske kommunikasjonsmidler.⁶⁵

Det er i retningslinjene til rettighetsforskriften vist til at om en ungdom vil legge ut bilder eller filmer av andre på institusjonen, både ungdom og ansatte, på internett uten deres samtykke, så kan institusjonen nekte dette. Det er også vist til at institusjonen kan pålegge beboeren å sørge for sletting dersom beboeren har lagt ut bilder eller filmer av andre på nettet uten deres samtykke.⁶⁶

Dersom institusjonen finner at det er grunnlag for begrensninger i beboerens bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler ved at det for eksempel foreligger en risiko for at bilder og filmer kan publiseres i strid med hensynet til andres personvern, eller for å beskytte og hindre at beboeren utsetter seg selv for fare og skade, skal dette ikke være til hinder for at det aktuelle materialet skal være tilgjengelig for andre formål, for eksempel til bruk i en klage.⁶⁷ Dersom formålet med bruk av kommunikasjonsmiddelet er privat, for eksempel å benytte bilder eller videoopptak som ledd i en klage over brudd på rettighetsforskriften, kan institusjonen verken begrense eller nekte bruk av kommunikasjonsmiddelet i kraft av omsorgsansvaret.⁶⁸

Den aktuelle filmingen dokumenterte bruk av fysisk makt. Dette er i utgangspunktet en sårbar situasjon med tydelig maktubalanse mellom ansatte som utøver tvangen og ungdommen. En ungdom som filmer en slik situasjon kan ha en velbegrunnet interesse i å dokumentere situasjonen. Sivilombudsmannen kan ikke se at institusjonen kan kreve å være tilstede når ungdommen viser dokumentasjon av den aktuelle situasjonen til sine foreldre, eller kreve at filmen slettes.

Sivilombudsmannen understreker at krav om å slette innhold på en ungdoms mobil er et inngrep som vil kunne komme i konflikt med retten til privatliv etter Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) artikkel 8. Både et krav om sletting og at ansatte skal være tilstede når ungdommen viser dokumentasjonen til sine foresatte, vil kunne hindre dokumentasjon av andre krenkelser, herunder krenkelser av forbudet mot tortur og umenneskelig behandling etter EMK artikkel 3.

Anbefaling: Retten til privatliv

- Institusjonen bør sikre at ungdommenes rett til samvær med andre ungdommer ikke begrenses rutinemessig.
- Institusjonen bør sikre at samtlige ansatte får tilstrekkelig veiledning og opplæring om grensene for å føre kontroll med beboernes privatliv og elektroniske korrespondanse.

⁶⁵ 2016-12-06. 55547-2/2016. Om ansatte i institusjon kan slette video på beboernes telefon med hjemmel i rettighetsforskriften § 11.

⁶⁶ Rundskriv Q 19/2012. s. 17

⁶⁷ 2016-12-06. 55547-2/2016. Om ansatte i institusjon kan slette video på beboernes telefon med hjemmel i rettighetsforskriften § 11.

⁶⁸ Dette er blant annet vektlagt i tilsynssak av Fylkesmannen i Oppland fra oktober 2018.

7 Plikten til å forebygge bruk av tvang

Alle barnevernsinstitusjoner har plikt til å forebygge bruk av tvang.⁶⁹ Det skal bare gjøres inngrep i den personlige integriteten dersom det er strengt nødvendig og andre fremgangsmåter har vært prøvd først. Dette innebærer at institusjonen må arbeide systematisk for å forebygge situasjoner som kan føre til tvang. Å forebygge konfrontasjoner og bruk av tvang bidrar til å styrke ungdommenes opplevelse av trygghet og forutsigbarhet.⁷⁰

Vellykket forebygging av tvang avhenger av systematisk medvirkning (se kap 9 *Rett til å bli hørt og til å delta*). For å lykkes med forebygging av tvang på en institusjon må de ansatte kjenne ungdommene, deres styrker, ressurser og sårbarheter. Systematisk forebygging av tvang bør innebære at det gjøres kartlegginger og risikoanalyser sammen med ungdommene.

Ved Jong ungdomshjem fremstod det som at ansatte kjente ungdommene godt og at ungdommene følte seg trygge og i all hovedsak forstått. Flere av de ansatte vi snakket med, formidlet at det å unngå tvangsbruk var avgjørende for tilliten og relasjonen mellom dem og den enkelte ungdom. Det fremstod som at ansatte jobbet aktivt og forebyggende for å dempe konflikter. I perioden vi så på fant vi få tilfeller der tilspissede situasjoner hadde eskalert (se kapittel 6.3 *Bruk av fysisk makt og tvang i akutte faresituasjoner*).

Unødvendig bruk av tvang var også tematisert i institusjonens rutiner hvor det var listet en rekke forebyggende tiltak som forsvarlig bemanning og systematisk opplæring av ansatte i metoder og rutiner, bruk av traumebevisst tilnærming, konflikthåndtering og rettighetsforskriften. Videre ble det understreket at unødvendig bruk av tvang skulle forebygges gjennom å sikre at ungdom forstod metode, rutiner og ved at de deltok i planleggingen av sin behandling. Vårt inntrykk var at disse tiltakene ble gjennomført ved institusjonen.

Samtidig var institusjonen preget av tett kontroll i form av omfattende husregler og rutiner som innebar mange begrensninger i hverdagen for ungdommene og utbredt bruk av mindre inngripende tvang (se kapitlene , 6.4 *Begrensninger i bevegelsesfriheten*, 6.7 *Begrensninger i elektronisk kommunikasjon* og 6.8 *Begrensninger i retten til privatliv*).

Behandlingsmetoden så også ut til å bidra til begrensningene (se kapittel 5 *Behandlingen på Jong ungdomshjem*). At LBR-metoden delvis syntes å bygge på et behov for å kunne gi lettelser i begrensninger som del av et belønningsregime, ga økt risiko for rutinemessig tvang i form av begrensninger i ungdommenes bevegelsesfrihet og rett til elektronisk kommunikasjon.

Mange situasjoner hvor det anvendes tvang overfor barn og unge som bor i barneverninstitusjoner oppleves krenkende og skremmende, og at de er et klart inngrep i den enkeltes personlige integritet. Dette gjelder spesielt i forbindelse med tvang i akutte faresituasjoner, men også kroppsvisitasjon, urinprøvetaking og begrensninger i adgangen til å bevege seg innenfor og utenfor institusjonens område oppleves som tap av frihet, selvbestemmelse og kontroll over eget liv. Beslaglegging av mobiltelefon og andre elektroniske kommunikasjonsmidler, eller betydelige begrensninger i bruken av slikt utstyr, oppleves også som et tap av selvbestemmelse og frihet.

Ulset og Tjelflaat (2012): *Tvang i barnevernsinstitusjoner – Ungdommens perspektiver*. NTNU samfunnsforskning.

⁶⁹ Rettighetsforskriften § 12.

⁷⁰ Bufdir (2015): Faglig veileder for akuttarbeid i institusjoner og beredskapshjem, s 14

Trivselsregler, uskrevne regler, rutiner og praksis ga samlet en risiko for at ungdom kunne bli utsatt for rutinemessige begrensinger uten individuelle begrunnelser. Når tvangstiltak brukes rutinemessig og ikke bygger på individuell vurdering, svekkes rettssikkerheten og muligheten til å medvirke og til å forebygge tvang blir borte.

Vi fant også mangelfull dokumentasjon av hvordan tvangsprotokoller ble gjennomgått med ungdom (se kapittel 6.2.2 *Beskrivelser av gjennomgang av tvangsbruk*). Det som forelå av slike gjennomganger hadde i hovedsak fokus på at ungdommene skulle reflektere over egen oppførsel, og inkluderte i liten grad refleksjoner rundt ansattes respons og institusjonell læring i lys av ansattes kommunikasjon eller handlinger. En gjennomgang av tvangsbruk med ansatte og med ungdommene må ha som mål å utforske hva som utløste tvangsbruken, om den var hensiktsmessig og proporsjonal, og hva slags alternative strategier som kunne vært tatt i bruk for å unngå bruk av tvang. Det bør også lages en plan for hvordan tilsvarende situasjoner eller hendelser kan løses på annen måte i fremtiden.

Ombudsmannen understreker at slike gjennomganger i etterkant av bruk av tvang ikke bare er viktig for ungdommene, men også for institusjonen. Å sikre god dokumentasjon av disse gjennomgangene vil være nyttig for å forebygge lignende tvangsbruk i fremtiden. Evne og vilje til intern læring og refleksjon om institusjonens faktiske bruk av tvang er en viktig del av forebyggingsplikten. Plikten gjelder all bruk av tvang og er ikke begrenset til tvangstiltak i akutte faresituasjoner, men også rutinemessig og mindre inngripende former for tvang.

Anbefaling: Forebygging av tvang

- Institusjonen må sikre at all bruk av tvang ved institusjonen er i overensstemmelse med barns rettigheter og barnevernloven med forskrift.
- Ungdom som har blitt utsatt for tvang skal alltid bli hørt i evalueringen av tvangsutøvelsen.
- Institusjonen bør iverksette et systematisk arbeid for å forebygge all bruk av tvang, herunder avvike rutinemessig tvang som følger av husordensregler og praksis.

8 Retten til helse

Ifølge FNs barnekonvensjon har barn og unge rett til «den høyest oppnåelige» helse og til behandling når han eller hun er syk. Staten skal sikre at ingen barn fratras retten til slike helsetjenester.⁷¹

Barn og unge i barnevernsinstitusjon har samme rett til helsehjelp som andre barn og unge.⁷² Institusjonenes omsorgsansvar omfatter plikt til å sørge for at beboerne får tilgang til nødvendig helsehjelp og bistand og tilsyn ved sykdom.⁷³

Forskning har dokumentert høy forekomst av psykiske lidelser hos barn både i barnevernsinstitusjoner og i fosterhjem. Blant annet viste et forskningsprosjekt gjennomført i Norge i perioden 2010–2015 psykiske lidelser hos tre av fire unge i barnevernsinstitusjoner.⁷⁴ Barneombudet har i sin rapport «Grenseløs omsorg» beskrevet at psykisk syke barn på barnevernsinstitusjoner utsettes for unødig tvang fordi barnevernsinstitusjonene ikke har den kompetansen som trengs om psykisk helse og psykisk helsevern.⁷⁵ Rapporten understreker at dette er et alvorlig problem. Under våre besøk til barnevernsinstitusjoner møter vi mange ungdommer som sliter med psykiske problemer. Mange har traumatiske opplevelser i sin bakgrunn, også de som ikke har fått en diagnose med psykisk lidelse. Et godt og nært samarbeid mellom barnevernet og barne- og ungdomspsykiatrien er viktig for at barn skal få den hjelpen de trenger.⁷⁶

Sivilombudsmannens inntrykk var at samarbeidet mellom Jong ungdomshjem og barnevern og barne- og ungdomspsykiatri fungerte godt. Det fremstod som at ungdommenes helse ble ivaretatt på en forsvarlig måte.

Ungdom over 16 år har rett til ikke å måtte dele sine helseopplysninger med andre enn helsepersonell. I situasjoner der institusjonen kan begrense ungdommens bevegelsesfrihet vil det være viktig at de ansatte er bevisst hvordan de skal sikre at denne retten fullt ut ivaretas, også for eksempel når ungdom følges til legetimer.

Institusjonens rutiner for medisinhåndtering omfattet ikke rutiner for håndtering av medisin til ungdom som har flyttet fra institusjonen. Under besøket stod en eske med ulike reseptbelagte medisiner åpent fremme på et kontor. Medisineskene var merket med pasientenes navn og omfattet til dels sterke medikamenter. Ifølge ledelsen var det snakk om medisin som ikke lenger var i bruk og som skulle leveres til apotek. Kontoret var ikke tilgjengelig for ungdommer, men var enkelt tilgjengelig for alle ansatte. Dette fremstod som et avvik fra ansvarlig medisinhåndtering og et brudd på taushetsplikten overfor ungdom som har flyttet fra institusjonen.

Anbefaling: Retten til helse og behandling

- Institusjonen bør oppdatere sine medisinhånderingsrutiner og sikre at det lages rutiner for ansvarlig håndtering av medisiner som tilhører ungdom som har flyttet fra institusjonen.

⁷¹ FNs Barnekonvensjon artikkel 24.1.

⁷² Retten til nødvendig helsehjelp er lovfestet i pasient- og brukerrettighetsloven §§ 2-1 og 2-1b.

⁷³ Se Rettighetsforskriften § 8, jf. Rundskriv Q-2012-19 side 13 [full referanse er gitt tidligere i rapporten].

⁷⁴ Kayed, Nanna S. m.fl., (2015): Psykisk helse hos barn og unge i barneverninstitusjoner, NTNU/RKBUMidtd.

⁷⁵ Barneombudet (2015): Grenseløs omsorg – om bruk av tvang i psykisk helsevern og barnevern.

⁷⁶ Tilsynsrapport 19. september 2016 «Dei forstod meg ikkje». Fylkesmennene i Hordaland, Rogaland og Troms

9 Rett til å bli hørt og til å delta

Etter FNs barnekonvensjon artikkel 12 har et barn rett til å gi uttrykk for sine synspunkter i alle forhold som vedrører barnet. Barnets synspunkter skal tillegges behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet. I denne rettigheten ligger også retten til ikke å uttale seg eller delta.⁷⁷

Barnevernloven § 1-6 gir alle barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, rett til å medvirke i alle forhold som vedrører barnet. Barnet gis en selvstendig og ubetinget rett til medvirkning etter barnevernloven, men har ikke en plikt til å medvirke.

Retten til medvirkning og innflytelse gjelder i hele beslutningsprosessen og for alle forhold som vedrører barnet, ikke bare når det tas rettslige eller administrative avgjørelser. Plikten omfatter alle instanser som har oppgaver etter barnevernloven.⁷⁸

I tilsynsrapporten «Dei forsto meg ikkje» ble det trukket frem at mange barn opplever ikke å bli hørt, forstått og lyttet til, selv når de sier ifra om hva som er viktig for dem. Medvirkning betyr at barnets meninger skal høres og tas med i vurderingen av hva som er det beste for barnet. Det innebærer også å forklare barnet hva det er lagt vekt på dersom noe annet enn det barnet ønsker, er blitt bestemt. Dersom barn ikke får medvirke, og deres behov ikke blir oppfattet eller forstått, vil det ikke være mulig å gi riktig hjelp.

Tilsynsrapport 19. september 2016: «Dei forstod meg ikkje». Fylkesmennene i Hordaland, Rogaland og Troms.

Medvirkning skal få frem barnets perspektiv og bidra til at avgjørelser som fattes, er til barnets beste.

Retten til å medvirke er et bredt tema, og under et besøk er det vanskelig å få full innsikt i om barn og unge faktisk får ivaretatt sin rett til å bli hørt og til å delta i alle de situasjonene de skal, på en slik måte at de blir ivaretatt på en god måte.

Det fremstod som at Jong ungdomshjem hadde fokus på at ungdommene skulle delta i møter om sin egen sak. Det fremstod som at ungdommene fikk god informasjon om og bistand til å klage på bruk av tvang, og at det ble lagt til rette for medvirkning i hverdagen på institusjonen.

Det var imidlertid vanskelig å se i hvilken grad institusjonenes rutiner om å snakke med og dokumentere ungdommens opplevelser i forkant og etterkant av et tvangsvedtak, ble gjennomført (se kap 6.2 *Dokumentasjon av tvang* og 7 *Plikten til å forebygge bruk av tvang*). Dette er også en viktig del av retten til å bli hørt og medvirke.

⁷⁷ Se også Grunnloven § 104 første ledd andre setning: «De har rett til å bli hørt i spørsmål som gjelder dem selv, og deres mening skal tillegges vekt i overensstemmelse med deres alder og utvikling».

⁷⁸ Prop. 169 L (2016-2017) s. 141-142

Besøksadresse: Akersgata 8, Oslo
Postadresse: Postboks 3 Sentrum, 0101 Oslo
Telefon: 22 82 85 00
Grønt nummer: 800 80 039
Telefaks: 22 82 85 11
Epost: postmottak@sivilombudsmannen.no
www.sivilombudsmannen.no

